

Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага за год

§ 37. Сінтаксіс як раздзел граматыкі, яго асноўныя адзінкі і іх характарыстыка. Узаемасувязь сінтаксісу, лексікі і марфалогіі

270. Вусна закончыце выказванні.

1. Сінтаксіс — гэта
2. Асноўныя адзінкі сінтаксісу —
3. Словазлучэнне — гэта
4. Адрозніваюць наступныя віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэнні:
5. Сказы па мэце выказвання дзеляцца на
6. Па інтанацыі сказы бываюць
7. Сказы, у якіх граматычная аснова складаецца з дзейніка і выказніка, называюцца
8. Развітым называецца сказ
9. Па будове сказы дзеляцца на

271. Выпішыце словазлучэнні. Вызначце від сінтаксічнай сувязі. Чаму астатнія прыклады не з'яўляюцца словазлучэннямі?

Праслухаць у запісе, сонца пераліваецца, дваццаць першы, кінуцца ўрассыпную, вельмі каларыйны, актавая зала, ён мужны, першы званок, будзе рыхтавацца, гучна спяваць, пафарбаваная падлога, малое кацяня, жаданне дапамагчы, на працягу тыдня, няхай пачакаюць, кніга казак, нашы бацькі.

Вызначце ў запісаных словазлучэннях назоўнікі, род якіх не супадае ў рускай і беларускай мовах. Прывядзіце свае прыклады такіх назоўнікаў.

272. Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову.

Ухаживать за собакой, напоминать о мероприятии, читать про себя, заболеть ангиной, насмеяться над неудачей, похожа на мать,

благодарить друга, жениться на Жанне, три дерева, два пирога, пойти за хлебом, заботиться о родителях, отдыхать у озера, ходить за грибами.

З трыма словазлучэннямі (на выбар) складзіце сказы.

273. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тып. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку. Выпішыце словазлучэнні з першага сказа, вызначце від сінтаксічнай сувязі.

Вясна даўно **прыйшла** ў горад, але ў горадзе найлепшая вясна, калі яна яшчэ нясмелая і маладая, калі **нанац** замярзаюць на тратуары лужыны, калі доўга ружавее **ўвечары** неба і калі стаіць над вуліцамі сіні туман, а чырвоныя **агеньчыкі** машын ірдзеюць ярка, нібы гронкі калінавых ягад.

Быў пачатак мая, і я **пайшоў** паглядзець на вясну за горад.

Дзьмуў свежы вецер, на **падсохлым** асфальце ўжо **куруўся** пыл, і гулка ляскалі ў **пад'ездах** дзверы.

Вясною заўсёды бывае прасторна ў горадзе: і шум машын, і перазвон трамваяў чуваць далёка, бо вясною бывае, можа, самае маладое рэха (*Паводле М. Стральцова*).

Растлумачце правапіс выдзеленых слоў.

Назавіце словы, у якіх вымаўленне не супадае з напісаннем.

274. Прачытайце верш А. Вярцінскага. Вызначце асноўную думку.

Любоў адкрывае скарбы,
Абсягі новых зямель.
Варожасць кідае на скалы,
Нянавісць садзіць на мель.
Любоў і лад узвышаюць,
Вядуць за далягляд.
Варожасць і злосць прыніжаюць,
Адкідваюць назад...

Ці згодны вы з меркаваннем аўтара? Абгрунтуйце свой адказ.

Назавіце аднародныя члены ў сказах. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку пры іх.

275. Складзіце сказы з аднароднымі членамі па наступных схемах:

1. ○ або ○.

3. ◎: ○, ○, ○.

2. ○, і ○, і ○.

4. ○, ○, ○ — ◎.

§ 38. Нормы літаратурнага вымаўлення. Паўтарэнне складаных пытанняў арфаграфіі і пунктуацыі

276. Спішыце, устаўце прапушчаныя літары **у** або **ў**.

Прэзіды..м, бра..нінг, со..с, а..л, ва ..ніверсітэце, па..чараш-
няму^е, па..за, дыназа..р, аквары..м, ла..рэат, гучнае «..ра», фра..
жанчына-..рач, рады..с, са..на, ..ладзіслаў, новыя ..нты, а..кцыён,
ва ..нісон, ма..залей, Вольга ..льянаўна, стра..с, ба..л, у «Выбра-
ныя творы» ..вайшлі, аквана..т, сімпозі..м, каля ..ніверсальнага
магазіна, фа..на, Брэсцкая ..нія, ток-шо.., рыбалю.., мане..ры,
а..тастрада, кантрольна-..ліковы.

277. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Запішыце лічэбнікі словамі. Вывзначце стыль тэксту.

Беловежская пуца — огромный заповедный лесной массив Европы, который находится на пограничных территориях Белару-
си и Польши, на водоразделе Балтийского и Чёрного морей. Пуца
представляет собой остатки гигантского лесного массива, который в
XII в. простирался от Балтийского моря до Буга и от Одера до Днепра.
Сейчас общая площадь Беловежской пуцы более 150 тыс. га, из них
на территории Беларуси — 87,5 тыс. га.

Наиболее раннее документальное упоминание о Беловежской
пуце (Ипатьевская летопись) относится к 983 г. Первые ограниче-
ния на охоту в пуце были введены в XIII в. С 1541 г. в Беловежской
пуце охраняется её ценнейшее животное — зубр.

Длина тела зубра — 3,5—3,75 м, высота в холке — до 1,8 м,
средняя масса — 800 кг, а масса самцов достигает 1200 кг. Это
сильное, внешне неуклюжее животное уверенно передвигается по
лесу, быстро бежит, хорошо плавает и проходит болота. Живут
зубры до 30 лет...

В Беловежской пуще ведутся научные исследования в области экологии животных, рационального использования растительного покрова, охраны ценных растений и правильной организации лесного хозяйства (*В. Кисель*).

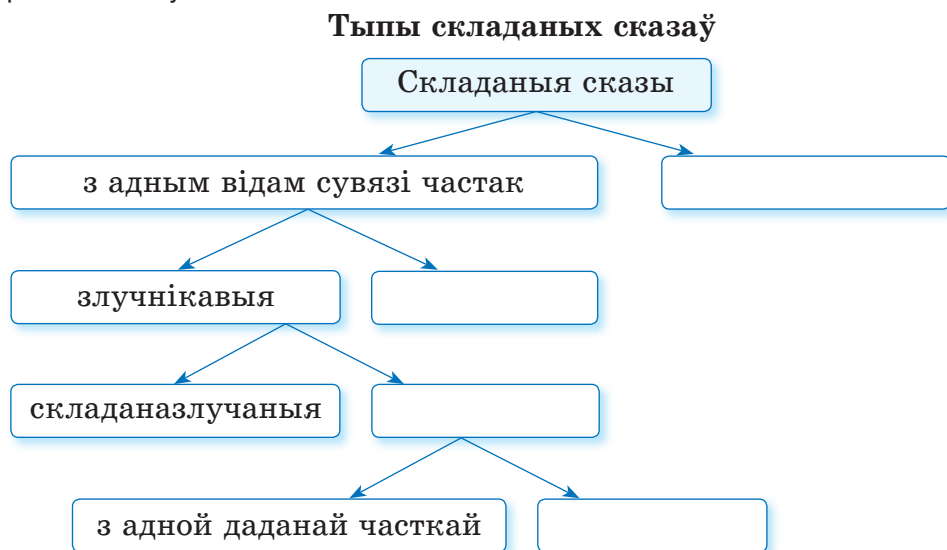
Знайдзіце ў перакладзеным тэксце складаныя сказы, вызначце іх тып.

278. Спішыце словы, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары.

Імгнен..е, развод..е, кал..екцыя, калос..е, Іл..я, мадон..а, багац..е, кіпен..е, гнездаван..е, падарожж..а, маз..ю, палоз..е, рал..я, мас..аж, ван..а, узбярэжж..а, ламач..а, ноч..у, цярпен..е, навакол..е, раўнадуш..а, прамен..е, адзен..е, нал..ю, сол..ю, тысячагод..е, ман..а, ім..унітэт, пан..а, ал..ея, прагрэс..іўны.

Складзіце тры складаныя сказы, выкарыстоўваючы запісаныя словы (на выбар).

279. Вусна запоўніце пропускі ў схеме. Прывядзіце прыклады складаных сказаў розных тыпаў.

280. Выпішыце спачатку простыя сказы, затым — складаныя. Расстаўце знакі прыпынку і аргументуйце іх пастаўку.

1. Тоячы ў душы зябкую трывогу Іван спярша азіраўся і ўслухоўваўся баючыся каб немцы не пусцілі сабак але ішоў час а навокал

усё было ціха (*В. Быкаў*). 2. Плывуць воблачкі карагодзяць з блакітам зліваюцца нікнуць і тонучь у пяшчотных хвалях сонечных (*М. Лынькоў*). 3. Я люблю часіну навальніцы калі б'е пярун па ўсіх ладах і злуюцца ў хмарах бліскавіцы (*П. Панчанка*). 4. Паранейшаму звіняць ручайкі і гэты звон у палявой цішыні асабліва меладычны (*Т. Хадкевіч*). 5. Ад спякоты пабялелі вылінялі пяшчотныя і халаднавата-мяккія пялёсткі валопак на ўзмежках і пры дарогах (*А. Жук*). 6. Там дзе еднасці і згоды няма ў людзей праца іхняя заўсёды марна прападзе (*Я. Купала*). 7. Паветра напоенае пахамі хвоі навісла шызаватай смугой (*М. Лынькоў*). 8. Сонца то хавалася ў рэдкіх светла-шэрых хмарах то весела выглядала з-за іх (*А. Федарэнка*).

Прааналізуйце будову простых сказаў. Вызначце сярод іх ускладненыя і растлумачце, чым яны ўскладняюцца.

281. Прачытайце табліцу. Падрыхтуйце вуснае выказванне на тэму «Асноўныя сродкі сувязі граматычных частак у складаным сказе».

АСНОЎНЫЯ СРОДКІ СУВЯЗІ ГРАМАТЫЧНЫХ ЧАСТАК У СКЛАДАНЫМ СКАЗЕ				
Тып складанага сказа	Сродкі сінтаксічнай сувязі граматычных частак			
	інтана- цыя	злучальны злучнік	падпарадкаваль- ны злучнік	злучальнае слова
складаназлучаны	+	+		
складаназалежны	+		+	+
бяззлучнікавы	+			

282. Выпішыце сказы па групах: а) складаназлучаныя; б) складаназалежныя; в) беззлучнікавыя складаныя; г) складаныя з рознымі відамі сувязі частак. Расстаўце знакі прыпынку, аргументуйце іх пастаўку. Падкрэсліце ў сказах граматычныя асновы.

1. Памяць гэта непадкупны і непадуладны суддзя і ён час ад часу напамінае людзям пра тое пра што не трэба забываць (*А. Кудравец*). 2. У цішыні пачулася як мякка і глуха ўсё роўна бы па жывым целе ўдарылі па глыбокім цёплым дарожным пыле першыя кроплі (*А. Жук*). 3. Непрыкметна прайшоў час і настаў дзень

экзаменаў (*Я. Колас*). 4. Як мары белыя бярозы пад сінявой начной стаяць у небе зоркі ад марозу пахаладзеўшыя дрыжаць (*М. Багдановіч*). 5. Прыпадзі да зямлі цёмнай ніцма да ўзоранай плугам раллі ты пачуеш як б'ецца крыніцай сэрца вечна жывое зямлі (*А. Звонак*). 6. Жыта выйшла ў трубку і месцамі на ім з'явіліся пяшчотныя каласкі з прыўзнятымі^м вусікамі (*Т. Хадкевіч*). 7. Ледзь прыкметна пакачваўся паравоз аднастайна пастуквалі рэйкі гуло ў топцы (*М. Лынькоў*).

Знайдзіце дзеепрыметнік, ужыты ў форме, якая не ўласціва сучаснай літаратурнай мове.

283. Прачытайце тэкст. Вызначце яго асноўную думку. Спішыце тэкст, расставіўшы знакі прыпынку і ўстаўляючы прапушчаныя літары. Растворыце пастаноўку знакаў прыпынку.

У ка..ках гаворыцца што пры нарадж..нні дзіцяці над калыскаю ягонай нахіляюцца добрыя варажбіткі якія адорваюць дзіця рознымі талентамі. А ў адной я чытаў што калі ў нейкай сям'і нарадзіўся хлопчык усе жадалі яму стаць і багатым і вучоным і дужым і толькі адна асоба пажадала хлопч..ку выра..ці проста ч..лавекам.

Калі нара..аўся Купала пры калысцы мусіць стаялі дзве варажбіткі адна адарыла яго імем Ч..лавека а другая — талентам паэта. Абедзве гэтыя годнасці так перапляліся ў Купалы што ця..ка іх адну ад адной адарваць. Ды і не трэба... (*Паводле М. Шчаглова*).

Выпішыце складаны сказ з рознымі відамі сувязі частак, зрабіце яго сінтаксічны разбор.

Падбярыце сінонімы да выдзеленых слоў.

284. Прачытайце тэкст. Ці згодні вы з аўтарам у тым, што «вышэй за ўсё і перш за ўсё — чалавечнасць»?

Я магу памыляцца шмат у чым. У жыцці маім было нямала меншых і большых памылак, але адно я ведаю цвёрда: вышэй за ўсё і перш за ўсё — чалавечнасць.

Я веру ў гэта ўсё сваё жыццё, і толькі гэта засталася б у мяне, каб прыйшло найбольшае^ф ці апошняе гора (*Я. Брыль*).

Спішыце. Пабудуйце схемы складаных сказаў.

285. Падбярыце з арфаграфічных слоўнікаў словы-прыклады (усяго 12—15) па тэме «Правая прыставак на **з і с, д і б**».

286. Прачытайце табліцу. Калі паміж часткамі ў бяззлучнікавым складаным сказе ставіцца коска (кропка з коскай, двукроп'е, працяжнік)? Назавіце адпаведныя нумары радкоў табліцы.

ЗНАКІ ПРЫПЫНКУ Ў БЕЗЗЛУЧНИКАВЫМ СКЛАДАНЫМ СКАЗЕ		
Сэнсавыя адносіны паміж часткамі, будова частак		Паміж часткамі можна ўставіць
1	Змест адной часткі супрацьпастаўляецца зместу другой	супраціўныя злучнікі <i>а, але</i>
2	Другая частка дапаўняе першую, развіваючы дзеяслоў-выказнік	злучнікі <i>як, што</i> ; словы <i>і ўбачыў, што; і пачуў, што; і адчуў, што</i>
3	Апошняя частка абагульняе папярэднія	
4	Пералічваюцца падзеі, з'явы, якія адбываюцца адначасова ці паслядоўна; часткі раўназначныя, аднатыпныя	
5	Часткі паказваюць на хуткую змену падзей; другая частка паказвае на вынік	злучнікі <i>аж, і</i>
6	Другая частка раскрывае прычыну таго, пра што гаворыцца ў першай частцы	злучнікі <i>таму што, бо</i>
7	Часткі маюць ускладненую будову і свае знакі прыпынку	
8	Другая частка паясненне, раскрывае ці ўдакладняе першую частку	словы <i>а іменна</i>
9	Першая частка паказвае на ўмову або час таго, пра што гаворыцца ў другой частцы	злучнік <i>калі</i>
10	Сэнсавая сувязь паміж часткамі не надта цесная, часткі вызначаюцца адноснай самастойнасцю	

287. Спішыце сказы, раскрываючы дужкі, устаўляючы прапушчаныя літары, расстаўляючы знакі прыпынку. Растлумачце правапіс арфаграм і пастаноўку знакаў прыпынку.

1. (Н..)здарма кажуць людзі чалавек на рабоце харашэе (П. Броўка). 2. Яна паспрабавала ўсміхнуцца (н..)чога (н..)выйшла толькі ў куточках губ як матылькі трывожна затрымцелі маршчынкі (А. Кудравец). 3. А надвячоркам пачынала халадаць ярка і суха ў стылай зеленаватай вышыні выступалі зоркі (А. Жук). 4. Звыклых гукі напаўнялі лясныя гушчары ў галлі заварушылася сонная птаха піскнуў заяц бязгучна мільгануў кажан (М. Лынькоў). 5. Жураўлі ляцяць высока зіма яшчэ далёка (Прыказка). 6. Мацей здагадаўся (н..)хта збіваў на дрэве сухія хрумсткія сучкі (М. Стральцоў). 7. (Н..)дзе ўгары свяціла (н..)гарачае сонца вяршаліны елак ціха гарэлі ў ягоных бліскучых промнях^{сн} (В. Быкаў).

288. Прачытайце прыказкі і прымаўкі, захоўваючы правілы літаратурнага вымаўлення. Растлумачце сэнс прыказак, згрупуйце іх па тэмах.

1. Хто ўлетку спіць, той узімку не есць. 2. Нічога само не зробіцца. 3. Сем разоў адмерай, адзін адрэж. 4. Найсмачнейшы хлеб ад сваёй працы. 5. Свет не без добрых людзей. 6. Кніжка чалавеку, што ліпа пчолцы. 7. За справу бярэшся — не бойся і не хваліся. 8. Не той сябра, хто медам мажа, а той, хто праўду кажа. 9. Набытая мазалямі капейка перацягне лёгкі рубель. 10. Не таму слава, хто на язык лёгкі, а таму, хто ў справе стойкі. 11. Кожны праўду знае, ды не кожны яе любіць. 12. Што ведаеш, насіць няцяжка. 13. Той не можа быць другам, хто ў бядзе абыдзе кругам.

289. Прачытайце тэкст. Сфармулюйце яго асноўную думку. Падбярыце да фотаздымка назву, якая перадавала б гордасць за нашых касманаўтаў.

Беларусы ў гісторыі сусветнага космасу

Сёння ўвесь свет ведае беларускіх касманаўтаў Пятра Клімука (першы беларус, які пабываў у касмічнай прасторы), Уладзіміра Кавалёнка, Алега Навіцкага, Марыну Васілеўскую.

Гісторыя беларускай касманаўтыкі пачалася даўно. **Урадженцы** беларускай зямлі — вучоныя, інжынеры — удзельнічалі ў стварэнні шматлікіх тэхнічных навінак, без якіх касмічныя палёты былі б немагчымы.

Так, яшчэ ў сярэдзіне XVII стагоддзя наш зямляк Казімір Семяновіч першым вынайшаў прататып **шматступеньчатай** ракеты. У 1650 годзе ў Амстэрдаме выйшла кніга Семяновіча «Вялікае **мастацтва** артылерыі». Асаблівую цікаvasць выклікала прапанаванае ім **апісанне** ракеты. Кніга выйшла на лацінскай мове,

але неўзабаве быў зроблены пераклад на **французскую**, нямецкую, англійскую і іншыя еўрапейскія мовы. Дарэчы, Казімір Семяновіч апісаў будову ракеты за 250 год да тэарэтыка касманаўтыкі Канстанціна Цыялкоўскага.

Сямён Косберг, які нарадзіўся ў Слуцку, сканструяваў рухавік для **трэцяй** ступені ракеты-**носьбіта** «Усход». Менавіта трэцяя ступень выводзіць касмічны карабель на арбіту Зямлі. Гэта самы адказны момант палёту. Расказваюць, што свой першы аўтограф Юрый Гагарын даў менавіта Сямёну Косбергу.

Абшыўка касмічных караблёў да гэтага часу ствараецца на аснове **тэхналогій**, распрацаваных^{сл} вучонымі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Сёння ў нашай краіне актыўна развіваецца сістэма падрыхтоўкі **спецыялістаў** для касмічнай галіны: інжынераў і **авіямеханікаў**, астраномаў і астрафізікаў, касмічных **біёлагаў** і медыкаў. Так што нас чакаюць новыя поспехі ў аэракасічнай галіне! (*Паводле В. Ванінай*).

Складзіце тэзісы да тэксту. Пры афармленні тэзісаў выкарыстоўвайце пераважна складаныя сказы. Вусна пракаменціруйце знакі прыпынку ў іх. Напрыклад: *Сёння ўвесь свет ведае беларускіх касманаўтаў, якія пакарылі касмічную прастору.*

Пацвердзіце фактамі з тэксту дасягненні беларусаў у касмічнай галіне.

Назавіце запазычаныя словы, пракаменціруйце іх напісанне. Раствлумачце правапіс выдзеленых слоў.

Што вы ведаеце пра музей касманаўтыкі, які знаходзіцца на Брэстчыне — радзіме Пятра Клімука? З дапамогай інтэрнэт-матэрыялаў падрыхтуйце віртуальную экскурсію па адной з трох залаў музея — гістарычнай, экспазіцыйнай* або біяграфічнай.

290. Пазнаёмцесься з тэкстам выступлення на навуковай канферэнцыі вядомага беларускага вучонага Адама Яўгенавіча Супруна. Тэзісы, якія раскрываюць нормы звычайных паводзін асобы, аформіце як сказы з простаю мовай (простая мова стаіць пасля слоў аўтара, перад словамі аўтара, словы аўтара стаяць у сярэдзіне простаю мовы). Для ўключэння простаю мовы ў сказ выкарыстоўвайце словы для даведкі.

У з о р. *Вядомы лінгвіст адзначае: «Трэба любіць сваю родную мову, ніколі не саромецца яе».*

Д л я д а в е д к і: вучоны, вядомы лінгвіст, знакаміты прафесар, мовазнаўца, мовавед, спецыяліст у галіне лінгвістыкі; падкрэслівае, напамінае, сцвярджае, заўважае, звяртае ўвагу (на што?), выказвае думку, нагадвае і інш.

У лінгвістычнае выхаванне ўваходзіць фарміраванне пэўных этычных норм маўленчых паводзін у розных выпадках жыцця. Можна сфармуляваць некаторыя нормы, але яны, зразумела, ніяк не прэтэндуюць на вычарпальнасць:

- любі сваю родную мову, ніколі не саромейся яе;
- авалодвай усім багаццем сваёй мовы, вывучай іншыя мовы;
- паважай усе мовы, у тым ліку мову свайго субяседніка.

Мова — не асабістая ўласнасць, яна — уласнасць цэлага народа, дрэнных народаў не бывае. Разам з тым кожная мова — частка агульначалавечай скарбніцы ведаў і культуры;

- ніколі не выказвай адмоўных ці зняважлівых ацэнак адносна чужых моў: яны прынцыпова памылковыя, бо кожная мова мае свае адэкватныя сродкі перадачы з’яў рэчаіснасці ці можа пры неабходнасці іх развіць;

- імкніся карыстацца мовай народа, сярод якога жывеш ці часова знаходзішся. Калі гэта немагчыма, шукай агульную мову (лепей нейтральную);

- не навязвай сваёй мовы іншым. Яна заслугоўвае любові і павагі, а не прымусу;

- імкніся да ўзаемаразумення, не адмаўляйся зразумець свайго нават выпадковага субяседніка;

- імкніся да правільнасці мовы. Іншаземцы прабачаць табе агрэхі ў сваёй мове, а землякі не даруюць іх, калі ты будзеш звяртацца да іх на чужой мове. Да сваіх трэба звяртацца на агульнай роднай мове, нават не пазбаўленай памылак.

291. Спішыце, устаўляючы, дзе трэба, мяккі знак ці апостраф.

З..біральнік, дзевяц..сот, дз..ве, дз..ме, рэдз..ка, дз..весце, піс..мовы, пас..пешлівасць, радас..цю, камен..чык, стан..це, куп..істы, ледз..ве, камус..ці, растрэс..ці, любан..скі, восен..скі,

чэрвен..скі, барац..біт, чытал..ня, сляз..мі, аб..ездзіць, карэн..не, карэн..чык, прыгожан..кі, інтэрв..ю, завез..ці, людз..мі, застан..ся, прыгледз..ся, цвіс..ці, мен..шы, бол..шы, мядз..ведзь, чац..вер, сем..., уз..несціся, чац..вёРТы.

292. Прачытайце тэкст. Вывзначце яго стыль, тып.

Беларус любіць смачна паесці. На куццю на стол ставілі два-наццаць васьмнаццаць а то і дваццаць чатыры стравы. І ўсё гэта трэба было пакаштаваць.

Галоўная нацыянальная страва хлеб. Пшанічны як на поўдні ў нас пякуць рэдка. Беларус любіць чорны хлеб і сумуе па ім трапіўшы туды дзе яго няма. Так што хлеб у нас жытні вельмі духмяны.

Дарэчы хлебам і лячыліся. У незапамятныя часы беларус заўважыў што плесня якая ўтвараецца ў дзежцы на рошчыне летам у гарачую пару хлеб не пякуць загойвае нават раны.

Хлеб даставаўся цяжка. Кінуць яго быў смяротны грэх. Кавалак што выпаў з рук трэба было падняць і пацалаваць. Хлеб абагаўлялі.

Бульба другі хлеб. Беларусы ведаюць каля тысячы страў з бульбы. Ад звычайнай печанай на начлезе якую так добра выкаціць з попелу абскрэбці разламаць і калі яна яшчэ дыміцца саліць і есці да бульбы фаршыраванай сушанымі грыбамі і запечанай у гарачай печы. Апісаць усе стравы з бульбы немагчыма (*Паводле У. Караткевіча*).

Спішыце тэкст, расстаўляючы знакі прыпынку. Аргументуйце іх пастаноўку.

293. Прачытайце выказванні беларускіх аўтараў. Ці згодны вы з імі? Абгрунтуйце свае адказы.

1. На зямлі столькі добрага, прыгожага, столькі любові разліта, што не паспяваеш наталіць душу і напалову (*Г. Марчук*).

2. Усё даецца чалавеку на радасць, а каб ён усвядоміў гэту радасць, часам пасылаецца і гора (*Г. Марчук*).

3. Ох, нездарма чалавек даўно ўжо назваў сябе толькі госцем на гэтай зямлі, і не салодка было яму прыйсці да гэтай думкі (*Я. Брыль*).

4. Вялікі доктар усялякай хворасці ў чалавечай душы — час — мае вечнага свайго памочніка — працу (*К. Чорны*).

5. А ўсё золата, якое толькі ёсць на свеце, — нікчэмная драбяза і непатрэбшчына перад самім жыццём (*К. Чорны*).

Напішыце міні-сачыненне (разважанне), выкарыстоўваючы адну з прыведзеных цытат.

294. Выканайце тэставыя заданні. Адказы запішыце ў сшытку.

1. Адзначце правільна напісаныя словы:

1) глатаць; 2) почырк; 3) крапасны; 4) рэцэпт; 5) рэмонт.

2. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску пішацца **я**:

1) дз..вяты; 2) м..дуніца; 3) к..раміка; 4) роўн..дзь; 5) леб..дзь.

3. Адзначце памылкова напісаныя словы:

1) паук; 2) оптам; 3) шэрая імгла; 4) водсвет; 5) усны.

4. Адзначце словы, у якіх дапушчаны памылкі:

1) сбягаць; 2) здзіўленне; 3) безказырка; 4) бесшумна; 5) расшчодрыцца.

5. Адзначце словы, напісанне якіх не супадае з вымаўленнем:

1) дрозд; 2) барацьба; 3) дзянькі; 4) пераплётчык; 5) без рук.

6. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску трэба пісаць **ь**:

1) вішан..; 2) з..мена; 3) воз..ме; 4) сядз..це; 5) хатын..скі.

7. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску трэба пісаць апостраф:

1) л..юць; 2) Дзям..ян; 3) Вікенц..евіч; 4) п..яўка; 5) салаў..і.

295. Запішыце словы, раскрываючы дужкі. Растлумачце напісанне гэтых слоў.

(У)двух, (на)лева, (руска)беларускі, (на)памяць, калі(сьці), (паў)дарогі, (па)мойму, (па)блізу, дзе(небудзь), (як)раз, (мароза)устойлівы, (паўднёва)усходні, (на)хаду, (раз)пораз, (высока)высока, дзе(нідзе), так(сама), (па)старому, (на)адварот, (што)год, (па)першае, (па)ціху, (абы)як, усё(роўна), (ярка)чырвоны, (на)заўсёды, (паў)Еўропы, (у)бок поля, (светла)зялёны, (на)французску.

296. Прачытайце тэкст. Вызначце яго асноўную думку.

Калі ён **уранні** прачнецца а мама яшчэ не ўстала ды нікуды не пайшла **трохгадовы** малы бяжыць да яе пагрэцца і пагаварыць.

Апошнім часам ён мнагавата гаворыць пра Дзіяну двухгадовую дзяўчынку якая **нядаўна** з'явілася на іхнім двары. Гаворыць так неабыякава што мама нарэшце пытаецца

Ты яе любіш?

Люблю.

Такую малую плаксу зусім непрыгожую?

Малы на нейкі момант задумваецца а потым гаворыць...

Наіўная і мусіць **падсвядомая** дзіцячая мудрасць што ў перадачы дарослых гучыць не так **кантрасна**:

Яна прыгожая бо я яе люблю! (*Паводле Я. Брыля*).

Спішыце, расстаўляючы знакі прыпынку. Аргументуйце іх пастаноўку.

Растлумачце правапіс выдзеленых слоў.

Складзіце тэкст-разважанне на тэму «Прыгожы чалавек. Які ён?».

297. Выканайце тэставыя заданні. Адказы запішыце ў сшытку.

1. Адзначце сказы, у якіх паміж дзейнікамі і выказнікамі трэба паставіць працяжнік.

1) Зубр гэта спрадвечны жыхар шыракалістых і мяшаных лясоў (*В. Стома*).

2) Мой дзядзька не рамантык (*М. Зарэцкі*).

3) Косцік, відаць, добры хлопец (*М. Паслядовіч*).

4) А найважнейшая тут мэта звярнуць з дарогі і да цёткі зайсці на час які кароткі (*Я. Колас*).

5) Лабановіч скок на ганак (*Я. Колас*).

2. Адзначце сказы з аднароднымі членамі.

1) З маленькіх крынічак пачынаюцца Прыпяць і Ясельда, Сож і Бярэзіна (*В. Шымук*).

2) Мы пачалі рыхтавацца есці (*І. Гурскі*).

3) Чароўнымі, сардэчнымі песнямі спавіта наша звонкагалосая беларуская зямля (*Р. Шырма*).

4) Тварыць, мысліць — гэта быў сродак перамагчы хваробу, самога сябе (*М. Васілеўскі*).

5) У бліжэйшы год вырас у Ляўках невялікі драўляны двух-павярховы домік (*П. Броўка*).

3. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя азначэнні адасабляюцца.

1) **Атуленае садамі і прысадамі** яно (мястэчка) уяўляецца зялёным востравам сярод залацістага збожжавага разліву (*І. Навуменка*).

2) **Пыльная, пабітая на калдобіны** вуліца ў гэтым месцы як бы разгаліноўваецца (*І. Навуменка*).

3) Мядзведзь **схуднелы і стары** з бярлогі цёмнай выйшаў (*А. Бялёвіч*).

4) **Павесялеўшая бабка** Параска паказалася на парозе настаўніцкай кватэры (*Я. Колас*).

5) **Заліты святлом** горад шумеў, гаманіў па-святочнаму (*Т. Хадкевіч*).

4. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя акалічнасці не адасабляюцца.

1) **Алег паклаў трубку і спяшаючыся** пайшоў з хаты (*Я. Сіпакоў*).

2) **Танкі ішлі грукочучы** (*М. Лынькоў*).

3) Сарамлівая рабіна глядзела ў ваду **ўпрыгожыўшы завадзь сабою** (*П. Панчанка*).

4) **Верасоўскі заплюшчыўшы вочы** ляжаў ціха (*Я. Сіпакоў*).

5) Бацька, як заўсёды, дахаты ішоў **спяшаючыся** (*Я. Маўр*).

5. Адзначце сказы з пунктуацыйнымі памылкамі.

1) Лена бегла не азіраючыся (*М. Лынькоў*).

2) Яны ўдвух не азіраючыся пайшлі са двара (*В. Быкаў*).

3) Лабановіч не спыніўся, а выбраўшы больш зручнае месца, смела рушыў наперад (*Я. Колас*).

4) На крайнім агародным шнурку, сагнуўшыся, корпалася жанчына ў чырвонай хусціне (*В. Быкаў*).

5) Заруба памаўчаўшы дужа трудна ўздыхнуў (*В. Быкаў*).